Recenze a zprávy

Elisabeth BADINTER, *Le pouvoir au feminin. Marie-Therèse d'Autriche. 1717–1780. L'impératrice-reine*, Paris: Flammarion 2016, 365 s., obr. příloha

Když v roce 1973 vydal plodný a renomovaný francouzský historik Victor-Lucien Tapié práci *L'Europe de Marie Therèse: du baroque aux Lumières* (česky jako *Marie Terezie a Evropa* vyšla kniha roku 1997 v nakladatelství Mladá fronta), snažil se svým krajanům, kolegům i laickým zájemcům o historii přiblížit panovnici, která živořila v jejich povědomí pouze jako matka nešťastné Marie Antoinetty. Zůstalo toliko u jednoho vydání, a ačkoli zapadá do tematiky autorovi blízké (dějiny střední Evropy, včetně českých zemí), k postavě Marie Terezie se už nevrátil. Nahlédnutí do databáze pařížské Národní knihovny sice napovídá, že od začátku 20. století nestála Marie Terezie tak zcela stranou pozornosti francouzské historiografie (během zhruba jednoho století vyšly tři edice její korespondence: dvě s Marií Antoinettou,[1] jedna s baronem Johannem-Adamem Poschem,[2] sekretářem Františka Štěpána, a sedm jejích životopisů,[3] z nichž *Marie-Thérèse d'Autriche* Jeana-Paula Bleda[4] ve dvou a *Le pouvoir au feminin* od Élisabeth Badinter ve třech vydáních), přesto pro Francouze zůstává Marie Terezie osobností málo známou. Což konstatuje i E. Badinter, která na jednom místě označila Marii Terezii za „marginální, nicméně emblematickou postavu své doby".

Fakt, že od roku 2016 vyšel opus E. Badinter, filosofky, liberální feministky a esejistky, odbornice na dějiny osvícenství, autorky negativně vnímané radikálními feministkami a neomarxistickými historiky, celkem ve třech nezměněných vydáních, nasvědčuje, že kniha vzbudila ve Francii zájem. Potvrzuje to i několik televizních pořadů, v nichž autorka v roce prvního vydání své dílo představila.

Pro úplnost dodejme, že se nejedná o první „habsburské" téma z dílny Élisabeth Badinter – v roce 2008 vydala knihu *„Je meurs d'amour pour toi": Lettres à l'archiduchesse Marie-Christine 1760–1763*,[5] edici korespondence mezi dcerou Marie Terezie a její snachou, vzdělanou Isabelou Parmskou.

Na rozdíl od V.-L. Tapiého či J.-P. Bleda nezkoumá autorka svou protagonistku prizmatem neblahé situace monarchie či měnících se koalic a válečných konfliktů. Ty samozřejmě neponechává stranou, ale – v duchu svých předchozích publikací věnovaných ženské otázce – ji především zajímá, jak Marie Terezie „dokázala sladit své tři statusové role", totiž mateřství, lásku a absolutní moc. Právě tím se lišila od dalších žen

---

1 Georges GIRARD, *Correspondance entre Marie-Thérèse et Marie Antoinette*, Paris: B. Grasset 1933; Thomas CHANTAL, *Madame ma chère fille*, Paris: Mercure de France 1996.

2 Didier FONDEUR (ed.), *Correspondance Marie-Thérèse d'Autriche et Johann-Adam de Posch, 1765–1780*, [Anglet]: Didier Fondeur 2015.

3 Jean-Paul BLED, *Marie-Thérèse d'Autriche*, Paris: Le Grand livre du mois 2001; druhé vydání Paris: Perrin 2012; Maurice BOUTRY, *Une épidémie a la Cour de Marie-Thérèse d'Autriche, d'après des documents inédits*, Paris: Société francaise d'imprimerie et des librairies 1903; Nicolas ENACHE, *La descendence de Marie-Thérèse de Habsbourg, reine de Hongrie et de Bohème*, Paris: Intermédiaire des chercheurs et des curieneux 1996; Pierre LAFUE, *Marie-Thérèse: impératrice et reine (1717–1780)*, Paris: Flammarion 1956; Alexandre MAHAN, *Marie-Thérèse d'Autriche (1717–1780)*, Paris: Payot 1933; Victor-Lucien TAPIÉ, *L'Europe de Marie Therèse: du baroque aux Lumières*, Paris: Fayard 1973.

4 Viz pozn. č. 3.

5 Élisabeth BADINTER (ed.), *„Je meurs d'amour pour toi": Lettres à l'archiduchesse Marie-Christine 1760–1763*, Paris: Librairie générale francaise 2010.

na evropských trůnech, žen, které vládly často ocelovou pěstí a svou feminitu (patrně s výjimkou královny Viktorie) podle autorky více či méně úspěšně potlačovaly. Marie Terezie, alternující feminitu a maskulinitu podle okolností, střídavě poražená, ponížená, vítězná i úspěšná, přesvědčila, že vládnout dokáže. A přitom byla v této disciplíně ryzím samoukem. Při vytrvalém čekání na maskulinního dědice se s jejím panováním jaksi nepočítalo, následováníhodné vzory navíc v nejbližším okolí chyběly. Otce sice mladá arcivévodkyně respektovala, ale neobdivovala; ani matky, ač nepochybně (alespoň dočasně) vládychtivé, si příliš nevážila. Vládnout se mladá panovnice učila za pochodu, zpočátku nesměle, ve spolupráci s po otci zděděnými ministry, v sousedství ambiciózního a nebezpečného Fridricha II. Učila se velmi rychle. Stejně rychle se jí zmocnila vůle vládnout, a to vládnout absolutně.

Sama byla na svou dobu ženou vzdělanou, jejíž intelektuální obzor, jak zdůrazňuje autorka, kontrastoval s poměrně bazální vzdělaností jejího chotě. Toho, navzdory lásce, kterou k němu chovala, dokázala od vlády v monarchii odstřihnout. To, že mu zprvu svěřila vojenské záležitosti, se neukázalo být právě šťastnou volbou (válečnému „lajdáctví" Františka Štěpána a rozdílům v politických preferencích obou manželů věnuje autorka jednu podkapitolu), jeho korunovace císařem ano. Hrdost Marii Terezii ale nedovolila, aby se dala korunovat po jeho boku. Zůstala „jen" rakouskou arcivévodkyní, českou a uherskou královnou, markraběnkou moravskou...

Autorka se nesnížila k násilné konfrontaci feministického myšlení 18. století, které jinak tak dobře zná, s postoji Marie Terezie; ty se ostatně od názorů francouzských salonièr typu Emilie du Châtelet, Mme d'Épinay či dalších diametrálně lišily: na rozdíl od nich nepovažovala Marie Terezie svou feminitu za handicap.

Na počátku vlády byla vystavena mimořádně zatěžkávajícím zkouškám. Své děti (ze šestnácti se prahu dospělosti dožilo třináct) přiváděla na svět v době vyčerpávajícího válečného konfliktu a oprav děravé správy říše. Její renomé půvabné ženy vedlo k tomu, že ji mnozí současníci nebrali vážně – E. Badinter zde velmi obratně pracuje se zprávami cizích diplomatů (včetně klepů) působících na vídeňském dvoře. Panovnice se zkrátka dostávala do nekomfortních situací, jaké vládnoucímu muži nehrozí, a přitom řešila obdobná dilemata a problémy se stejnou razancí, rozvahou, spravedlností (či nespravedlností) jako panovník.

Zatímco dnes je feminita v politice potlačována, píše E. Badinter, Marie Terezie využívala všech tradičních „ženských zbraní" k prosazení své vůle.

Struktura knihy respektuje chronologický sled života Marie Terezie, autorka jej sleduje od jejího dětství, dospívání, manželství, obtížného začátku vlády (válkám o dědictví rakouské je věnován přiměřený prostor) k stabilizaci monarchie, ovdovění, závěru života... Výklad harmonizuje veřejné a privátní, naraci oživují drobné příhody, často anekdotického charakteru, text ale zůstává kompaktní a přehledný. Autorka s oblibou zobrazuje dvorské ceremonie, méně pozornosti věnuje reformnímu úsilí panovnice. S přehledem je analyzován komplikovaný vztah matky k synovi, budoucímu císaři Josefovi II.

Knihu doplňuje citlivě vybraný obrazový doprovod, mapka Evropy v době panování Marie Terezie, genealogie habsbursko-lotrinského rodu.

Autorka pracovala se staršími i novějšími biografiemi francouzského i zahraničního původu, využila editované korespondence či edic diplomatických archivů. Převážně se

ale opírala o nevydané prameny, především osobního charakteru, nacházející se v archivech německých (Berlín, Mnichov, Wolfenbüttel), rakouských (Klagenfurt, Vídeň), francouzských (La Courneuve, Paříž), italských (Parma); v České republice vytěžila rodinné archivy Kounicův a Sylva-Taroucců (nikoli tedy „Tarouců"; u zmiňovaných urozených diplomatů by bylo bývalo vhodné uvádět i křestní jména) v Moravském zemském archivu. Stěžejní roli sehrála korespondence, oblíbený pramen autorky, jak dokázala i v předcházejících publikacích; ostatně „svou" Marii Terezii objevila právě díky korespondenci s její dcerou Marií Antoinettou a Isabellou Parmskou, první manželkou Josefa II.

Podle E. Badinter oscilovala Marie Terezie po celou dobu své vlády mezi zmužilostí a zranitelnou feminitou, jejíž zbraně dokázala využívat nejen v úzkém kruhu nejbližší rodiny či spolupracovníků, ale i na poli diplomacie. Ze své feminity, ba z „ženské slabosti", jak podotýká autorka, učinila základní princip své vlády, svou „politickou značku." Těžila z trojího statusu: manželky, matky a vládkyně. Porodem pěti synů zaručila pokračování dynastie. Čtyřicet nikterak lehkých let, války, krize, nevěry manžela i konflikty s prvorozeným synem ji postupně přivedly k „puritánskému despotismu" (včetně zakládání „komisí cudnosti" a vytěsnění sexuality z nejbližšího okolí), v jehož znamení a pod tíží nezhojitelného vdovského smutku ubíhala poslední léta její vlády.

Zcela legitimní je autorčina věta: „Ženy, stejně jako muži, jsou vedené vůlí k moci, odvahou a silou. Ctižádost, ideologie či inteligence nemají pohlaví. Ženy i muži směřují k vytčenému cíli a pouze strategie uplatnit sebe sama či prosadit své přesvědčení se mohou v drobných nuancích lišit."

Čeští čtenáři zatím znají autorku jen ze dvou překladů;[6] připomeňme ještě slovenské vydání její doslova kanonické práce *L'Amour en plus* (ve Francii poprvé vyšla roku 1980),[7] v níž E. Badinter zpochybnila esencialistické pojetí mateřské lásky. Český překlad práce *Le pouvoir au feminin* by nepochybně své čtenáře našel.

Milena Lenderová

---

[6] Élisabeth BADINTER, *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*, Praha: Karolinum 2004; Élisabeth BADINTER, *XY: o mužské identitě*, Praha: Paseka 2005.

[7] Élisabeth BADINTER, *L'amour en plus: histoire de l'amour maternel, XVIIe–XXe siècle*, Paris: Flammarion 1980; Élisabeth BADINTER, *Materská láska: od 17. storočia po súčasnosť*, Bratislava: Aspekt 1998.